

ДЕЯКІ ФІЛОСОФСЬКІ ПЕРЕДУМОВИ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ У ВНЗ МВС УКРАЇНИ

Філософське знання займає особливе місце в структурі культури й освіти. Воно сприяє не тільки розумінню людиною-професіоналом необхідності володіння фундаментальними культурологічними знаннями, а й допомагає ефективно використовувати їх у професійно-трудоій, суспільно-політичній і духовній сферах.

Ключові слова: культура, філософія, освіта, культуровідповідність, культурологічна підготовка, культурологічний підхід.

У ХХІ столітті людство повинно вирішувати нові глобальні проблеми, перш за все, за допомогою освіти. Система освіти – ось та галузь, де відбувається відтворення висококваліфікованих кадрів. Держава не тільки чітко усвідомлює, а й нормативно відображає суспільну потребу у високій якості освіти. Успіх у вирішенні цього завдання визначається, насамперед, мотивацією й активною участю в роботі з підвищення якості освіти всіх суб'єктів освітньої діяльності. Тільки змінивши свідомість, сформувавши на основі філософії якості відповідний світогляд, озброївшись необхідними знаннями, можна досягнути бажаних результатів. Серед основних напрямів і засобів реформування вищої освіти в Україні – її гуманізація та гуманітаризація. Змінилися також і вимоги до підготовки спеціалістів, що мають вищу освіту. Новий тип спеціаліста, зокрема працівника органів внутрішніх справ – це особистість, у якій органічно поєднується високий професіоналізм, соціальна зрілість і творче начало, це образ і візирець культури [7, с. 176]. Тому не меншою мірою сучасний спеціаліст потребує сьогодні не тільки природничо-гуманітарних знань, а й знань гуманітарного циклу – філософії, історії, соціології, політології, культурології – наук про Людину, її внутрішній і духовний світ, багатогранність та неординарність усього комплексу її суспільних відносин, де йде складний і суперечливий процес формування світоглядних знань і переконань особистості, її культури, де створюються високі та світлі ідеали, моральні й екологічні імперативи, надії на майбутнє [14]. Освіта тісно пов'язана з культурою, та її можна розглядати як частину культури. Крім того, основний акцент робиться на особистість як головну цінність навчально-виховного процесу, її саморозвиток та самостворення у світі культури. Зростає роль культурологічної підготовки курсантів і студентів, що передбачає спрямування усіх компонентів освіти і виховання на культуру та людину, яка є суб'єктом діяльності людської культури, яка її створює і яка здатна до саморозвитку.

Мета статті – з'ясувати деякі філософські передумови культурологічної підготовки майбутніх правоохоронців у ВНЗ МВС України.

Питання взаємозв'язків культури й філософії, освіти та культури, культуровідповідності освіти і виховання, культурологічного підходу до проблем виховання та навчання є предметом уваги багатьох науковців, філософів і педагогів минулого та сьогодення: А. Асмолова, Н. Бердяєва, Б. Бим-Бада, Є. Бондаревської, Г. Гегеля, А. Дістервега, І. Канта, Я. Коменського, І. Лоського, А. Макаренка, М. Мамардашвили, І. Песталоцці, В. Раєвського, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинського, Л. Толстого, К. Ушинського, І. Фіхте, П. Флоренського та ін. Проте,

беручи до уваги той факт, що культурологічна підготовка курсантів і студентів юридичних спеціальностей у ВНЗ – складна поліфункціональна відкрита педагогічна система, метою якої є формування особистості професіонала-правоохоронця, професіонала-правника (його знань, умінь, навичок, мислення, особистісних якостей), здатного перебудувати, діяти, працювати, здійснювати професійну діяльність і готового до діалогу та співробітництва з представниками інших культур (тобто мати навички міжкультурної комунікації) у соціальному мультикультурному середовищі та нести за це особисту моральну відповідальність [8, с. 77], вона вимагає постійної уваги та дослідження, особливо зараз, коли відбувається модернізація освітньої політики країни, а суспільству потрібне піднесення культури та духовності людей.

Оскільки всі явища в житті людини і суспільства трактуються з культурологічних позицій, виникають передумови для їх осмислення із цих позицій педагогічного процесу та розробки педагогічних основ культурологічної підготовки підростаючого покоління як на етапі загальної, так і професійної підготовки.

Вивчення педагогічних ідей Г. Гегеля, І. Канта, І. Фіхте показує, що питання педагогіки стають предметом їхньої пильної уваги, тому що саме у вихованні вони вбачають можливий шлях розвитку культури суспільства. На думку філософів, у вихованні полягає велика таємниця удосконалення людської природи, таємниця досягнення кінцевої мети історії. Вони припускають, що оскільки рід людський постійно йде попереду культури як своєї природної мети, то це означає, що він йде до кращого і щодо моральної мети свого існування. Аналіз поглядів філософів на зміст освіти дає змогу виявити, що для них характерний культурологічний підхід до цієї проблеми. За словами І. Канта, всі успіхи в культурі, які служать школою для людини, мають на меті застосовувати в житті набуті навички. Але найголовніший предмет у світі, до якого ці пізнання можуть бути застосовані, – це людина, тому що вона для себе остаточна мета [3, с. 3, 10].

Принцип культуровідповідності навчання та виховання ще здавна цікавив філософів і педагогів. Культуровідповідність – це збагачення особистості досягненнями національної та світової культур, забезпечення спадкоємності в оволодінні існуючим рівнем культури народу, збереженні своєрідності нації, загальнолюдських цінностей, використання народних традиційних засобів творчого розвитку особистості, сприяння самовизначенню того, хто навчається, відносно соціокультурних цінностей народу. Народна педагогіка трактує культуровідповідність як вимогу оволодіння молодим поколінням обов'язковим мінімумом культурних цінностей свого народу, краю.

Ідеї необхідності культуровідповідності було розвинуто німецьким педагогом А. Дістервегом, який розробляв теорію розвивального навчання. Високо оцінюючи роль освіти для народу, А. Дістервег до завдань шкільної освіти відносив виховання гуманних і свідомих громадян, а не “істинних прусаків”. Принципами виховання він вважав природовідповідність (врахування індивідуальних фізичних і психічних особливостей), самодіяльність (спрямованість на розвиток творчої активності) та культуровідповідність [6, с. 373]. Стан культури будь-якого народу виступає як основа, базис, з якого, на думку А. Дістервега, розвивається нове покоління людей. Тому той рівень культури, на якому перебуває суспільство, висуває системі освіти в цілому вимогу поступати культуровідповідно, тобто діяти відповідно до вимог культури, щоб виховати інтелігентних, освічених людей. Суттєвим також є той факт, що в центрі уваги навчання та виховання перебуває людина, сутність якої осмислюється по-новому.

Значний внесок у розробку проблем культурологічної підготовки підростаючого покоління зробив В. Сухомлинський, який пов'язував її, насамперед, зі зверненням до особистості, до розуміння внутрішнього світу вихованця. В. Сухомлинський вважав, що знання педагогічної спадщини видатних педагогів А. Дістервега, Я. Коменського, А. Макаренка. І. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Л. Толстого, К. Ушинського – “світочів педагогічної культури” збагачує вихователів вічним вогнем мудрої людської любові [12, с. 309]. Багаторічний досвід педагогічної діяльності В. Сухомлинського привів його до висновку про необхідність педагогізації навколишнього соціального середовища, у центрі якої повинна бути робота з підвищення педагогічної культури батьків, громадськості, вчителів і вихователів, орієнтована на всебічний розвиток особистості, творче розкриття її духовних, інтелектуальних і фізіологічних витоків [13, с. 100].

Таким чином, культурологічний підхід до підготовки майбутнього фахівця потребує орієнтації на інтеграцію систем освіти, філософії, психології та на кооперацію професіоналів з різних галузей культури.

Новий підхід до наукового знання полягає в тому, що об'єктом виховання стає особистість (яка виховується як суб'єкт культури) – цінитель і творець культурних цінностей. Оскільки культура включає в себе як основні складові освіти, науку, релігію, мистецтво та професійну діяльність, педагогічна культурологія досліджує їх виховний потенціал, можливості та межі їх застосування.

Змістове наповнення принципу культуровідповідності змінюється з плином часу в зв'язку з тим, що нову інтерпретацію отримують провідні філософські ідеї, що відображають уявлення про спосіб існування людини в світі. У цьому сенсі культуровідповідність, залишаючись одним з провідних принципів виховання, орієнтується на пріоритетні культурологічні ідеї цього часу. Ці ідеї, проростаючи в цілі, зміст, методи і результати виховання, визначають культурологічні основи навчального процесу.

Як універсальний принцип культуровідповідність виступає науковим засобом аналізу культуровідповідних основ виховання, тобто дає змогу виявити ті філософські культурологічні ідеї, які визначають сутність педагогічного процесу на певному етапі, його цілі, зміст, форми і результати. Аналіз педагогічного процесу з позицій культуровідповідності дає можливість простежити динаміку його розвитку від орієнтації на пошук загального морального закону до діалогу культур в наші дні [4].

Саме тому актуальною стає проблема розробки педагогічних основ культурологічної підготовки у ВНЗ, зокрема системи МВС України. Педагогіка і психологія, культурологічне самовизначення виступають при такому підході на перший план. Культурологічна підготовка курсантів ВНЗ МВС України – спеціальна теоретична, практична та методична професійна підготовка фахівців шляхом формування, поглиблення, розширення й оновлення їх професійних знань, умінь і навичок у галузі міжособового та міжнаціонального спілкування. У світлі культурологічного підходу метою виховання та розвитку є людина як вільна, активна особистість, здатна до особистісної самодетермінації у спілкуванні та співпраці з іншими людьми, із собою та культурою. У концепції культурологічного підходу (Н. Бердяєв, Є. Бондаревська, І. Лоський, В. Раєвський, П. Флоренський) людина постає як епіцентр культури, її найвища духовна цінність. Людина знаходить свою духовну сутність, стає частиною людства, осягаючи культуру і створюючи її.

Кожна людина за своєю внутрішньою природою є певним великим світом – мікрокосмосом, у якому відображається і перебуває весь реальний світ та всі ве-

ликі історичні епохи; вона виступає частиною всесвіту, вона є деяким великим світом, який може бути за станом свідомості цієї людини ще закритим, але по мірі розширення і провітління її свідомості, внутрішньо розкривається. Осмислюючи історичний розвиток культур, Н. Бердяєв значне місце відводить національній індивідуальності, розвитку національної культури вважаючи, що людина входить у людство через національну індивідуальність як національна людина, а не стороння особа. Він вважає, що все творче в культурі носить на собі печатку національного генія [2].

Культурологічний зміст виховання сучасної людини характеризується засвоєнням загальнолюдських цінностей, діяльність – культуротворчістю, а поведінка – незалежністю та саморегуляцією. Культуротворчість – реалізований у виконанні людини процес креації та буття культури, її збереження і вдосконалення; це продукування культурних явищ, кожне з яких – конкретна єдність культурних смислів, які виявляють себе через афірмацію (тобто утвердження) і культурні форми. Основуючись на цьому положенні, вважаємо, що загальною метою сучасної освіти є використання культурологічного аспекту в формуванні особистості майбутнього фахівця. А це означає, що необхідно виховувати особистість, ядром якої є суб'єктні властивості, що визначають міру її свободи, гуманності, духовності та життєтворчості.

Таким чином, вихідне положення нашої концепції пов'язане із ціннісним ставленням до людини як самоцілі, а не засобу. Якщо людина – самоціль, то завдання сучасної фахової підготовки полягає в тому, щоб, як стверджував Ф. Достоєвський, знайти людину в людині, відновити в людині образ людський.

Ще одна проблема, зумовлена культурологічним підходом до розвитку особистості, полягає у визначенні образу культури, на який ми орієнтуємося, проектуючи культурологічну підготовку майбутнього фахівця МВС України.

Численні спроби культурологів, педагогів, філософів дати універсальне визначення поняття “культура” не були успішними через складність, поліфункціональність і надзвичайне різноманіття явищ культури [10]. Проте на сьогодні в науці склалися три основні підходи до визначення цього феномену: ціннісний (аксіологічний), діяльнісний та особистісний.

Особливістю ціннісного підходу є традиція визначати культуру як певну об'єктивну відносно людини даність – сукупність досягнень суспільства в її матеріальному та духовному розвитку. Ціннісна концепція культури підкреслює роль і значення ідеальної моделі, і в ній культура розглядається як трансформація необхідного в реальне. Тут діє механізм інтеріоризації (переведення) культурних цінностей у внутрішній світ особистості [5].

Проти розуміння культури як сукупності цінностей, які знаходяться поза людиною, виступав М. Мамардашвілі, який стверджував, що культура не є сукупністю високих понять або високих цінностей. Вона не є цим хоча б тому, що жодні цінності, жодні духовні досягнення і жодні механізми не є гарантією. З будь-яких висот культури завжди можна зірватися в безодню [9, с. 11]. Філософ вважає, що гарантією культури є сама людина, здатна до культурного облаштування життя. Ця ідея реалізується у діяльнісній концепції культури, де вона розглядається як специфічний (культурний) спосіб діяльності, якісна характеристика способів життєдіяльності людини як суспільної, так і індивідуальної. Тут діє механізм екстеріоризації – втілення людських сил і здібностей в об'єктивно соціально значущі продукти діяльності та цінності.

Нарешті, особистісний підхід до культури полягає в її аналізі як середовища, що впливає на розвиток особистості. У цих концепціях під культурою розуміються усі прояви людської суб'єктивності, властивості та якості, що характеризують рівень культурного суспільства, культурно-історичної епохи в її людському вимірі: рівень свободи, освіченості, моральності, духовності людей, їх здібностей до культурного саморозвитку [5]. Людина виступає тут як справжній творець культури. Механізмами її розвитку в культурі виступають принципи персоналізації й інтеріоризації.

Кожний з розглянутих підходів має методологічну цінність, але для нашого предмета дослідження особливо важливий культурологічний підхід, що відводить людині роль духовного суб'єкта культури, яка володіє такими властивостями, як розуміння сенсу життя, відповідальність, здатність до культуротворчості та самовираження себе в культурі. Однак цей підхід ще не набув достатнього розвитку особливо в психолого-педагогічних дослідженнях, присвячених фаховій підготовці майбутніх фахівців МВС України. У поясненні місця людини в культурі, як і раніше, використовується об'єктивний підхід, відповідно до якого культура надбудовується над людиною, а не виявляється в її власному бутті, життєтворчості, духовності та свободі.

Оскільки наша ідея полягає в проектуванні загально-фахової підготовки, орієнтованої на культурологічний аспект і розгляд особистості майбутнього фахівця МВС України як суб'єкта культури, як методологічну основу ми обираємо теорію культурологічної та діалогової концепції М. Бахтіна і В. Біблера, у якій культура постає як антропологічний феномен.

Говорячи про актуальність цього процесу професійної підготовки, підкреслимо, що В. Сластьонін зазначає, що професійна підготовка фахівця не формує в нього якостей висококультурної особистості й інтелігентності. На основі цього автор визначає цілі підготовки: від однобічного відображення особистості як професіонала до опису його особистості, що має високу загальну культуру й інтелектуальність [11].

Сьогодні реформування освіти здійснюється на основі закладеної ще в кінці XIX – на початку XX ст. ідеї педагогічної антропології, хоча на місце антропологічної парадигми висувається концепція культуровідповідності, культуровідповідного проектування освіти [1].

Культурологічна підготовка – це мінливий, детермінований процес діалектичних взаємопереходів, протилежностей, умов, потреб, цілей і результатів, які тримають всі елементи системи в стані вічного руху, що визначає відносність меж елементів.

Тому основною метою культурологічної підготовки є не засвоєння комплексу знань і вмінь, а оволодіння зразками людської культури та вміннями використовувати цей культуротворчий досвід у межах професійної діяльності.

В основі культурологічної підготовки майбутнього фахівця МВС України лежить розуміння сутнісних механізмів соціокультурного розвитку особистості, її культурної детермінованості, особистісної соціалізації. Для опису цих механізмів слугує спеціальний інструментарій, виражений у таких поняттях, як:

- сутність соціокультурного розвитку особистості, принцип культуровідповідності та природовідповідності навчання;
- взаємозв'язок загальної та професійної підготовки у професійній діяльності фахівців МВС України;
- інтегруюча функція культури в психічній самоорганізації індивіда;

- критерії й індикатори культурологічної діяльності;
- рушійні сили та механізми новоутворень у цій галузі;
- наявність особливих культурологічних засобів і технологій, особливої змістовної діяльності, у якій відбувається самопізнання, самоствердження та самовідтворення особистості в культурі, трансформація та рефлексія життєвого досвіду в умовах професійної підготовки.

Сукупність усіх цих умов і механізмів описується поняттям “процес культурологічної підготовки курсантів ВНЗ МВС України”, що є стійкою інваріантною характеристикою (структурою) чинників розвитку особистості, доцільне використання яких становить сутність загальнокультурної інтелігентної особистості.

Культурологічна підготовка характеризується особливою діяльністю з аксіологічного осмислення знань і реалізації особистісних культурно значущих функцій майбутнього фахівця МВС України, його діяльністю із самоорганізації своєї культурно-особистісної сфери.

До сфери такої діяльності можуть бути віднесені такі дії:

- визначення своєї ролі, статусу і функцій у сучасній культурі;
- аналіз і оцінювання своїх досягнень, їх культуровідповідність;
- прояв критичності у ставленні до цінності змісту досвіду, що набувається;
- актуалізація культурних артефактів і змісту професійної діяльності;
- рефлексія власної діяльності, визначення власної культурологічної мети, проблеми і призначення, прийняття відповідальності за її рішення;
- забезпечення автономності, індивідуальності та стійкості свого внутрішнього світу, здатність до відповідального, культурно значущого вчинку.

Завданням культурологічної підготовки курсанта ВНЗ МВС України є генезис і розвиток тих функцій, які особистість виконує в процесі життєдіяльності в культурі (змістовизначення, визначення власних цінностей, рефлексія, побудова Я-образу, творча самореалізація, відтворення культурного досвіду, автономність, вольова саморегуляція і відповідальність, самоствердження в культурі).

Здобуті знання ґрунтуються на засвоєнні культуротворчого досвіду людства і служать самоствердженню та самовизначенню людини в культурі, її відтворенню та розвитку. У процесі культурологічної підготовки на перший план виступає не сума знань, а їх аксіологічний і духовно-моральний аспект. Без таких знань важко виробити в курсантів та студентів ВНЗ потрібне розуміння та навички загальної соціальної адекватності в параметрах способу життя, що швидко змінюється, та ціннісних орієнтирах сучасного суспільства, розвинути в них національну, соціальну, релігійну толерантність, розуміння та повагу до законів і норм суспільного буття як своєї країни, так і інших держав і народів, а також сформувані шанобливе ставлення до культурних традицій як загальнонаціонального масштабу, так і до професії, яку вони здобувають.

Висновки. Таким чином, філософське знання займає особливе місце в структурі культури. Історично воно розвивалося в напрямі поглиблення і збагачення феномену культури й осмислення явищ людського життя з позицій культури як форми виявлення інтелектуальних і духовних сил людини, її творчих можливостей, як особливої галузі народження знань. Звернення до культурологічної проблематики, необхідності використання культурологічного підходу в підготовці сучасних фахівців, які б відповідали потребам сьогодення, дає підстави зробити висновок про те, що сама освіта (наука і практика) виступає як значуще явище культури, котре розглядається як засіб перетворення суспільної ситуації й окультурення, удосконалення природи людини. Проблеми освіти, безу-

мовно, пов'язані з основними тенденціями цивілізаційного розвитку, культурними та соціальними трансформаціями суспільства.

Список використаної літератури

1. Асмолов А.Г. Психология индивидуальности: методологические основы развития личности в историко-эволюционном процессе : уч.-метод. пособ. для студентов фак. психологии гос. ун-тов / А.Г. Асмолов. – М. : Изд-во МГУ, 1986. – 95 с.
2. Бердяев Н.А. Самопознание / Н.А. Бердяев. – Л. : Лениздат, 1991. – 326 с.
3. Бим-Бад Б.М. Путь к спасению: педагогическая антропология Иммануила Канта сегодня / Б.М. Бим-Бад. – М. : Педагогика, 1994. – 48 с.
4. Бондаревская Е.В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания / Е.В. Бондаревская, С.В. Кульневич. – Ростов н/Д : Учитель, 1999. – 560 с.
5. Будинайте Г.Л. Личностные ценности и личностные предпочтения субъекта / Г.Л. Будинайте, Т.В. Корнилова // Вопросы психологии. – 1993. – № 5. – С. 99–106.
6. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения / А. Дистервег ; [под ред. Е.Н. Медынского]. – М. : Учпедгиз, 1956. – 373 с.
7. Зеленська О.П. Теоретичні основи полікультурного виховання майбутніх працівників органів внутрішніх справ / О.П. Зеленська // Українська культура та ментальність: самобутність в умовах глобалізації : матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Сімферополь, Ялта, 26–28 січня 2012 р.). – Сімферополь : Кримський ін-т бізнесу УЕУ, 2012. – С. 176–178.
8. Зеленська О.П. Культурологічна освіченість як складова частина підготовки майбутніх правоохоронців і правознавців / О.П. Зеленська // Теорія та практика юридичної освіти : зб. матер. I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 квітня 2012 р.). – К. : Вид-во Європейського університету, 2012. – С. 74–79.
9. Мамардашвили М. Наука и культура / М. Мамардашвили // Методологические проблемы историко-научных исследований. – М. : Педагогика, 1982. – 224 с.
10. Сильвестров В.В. Философское обоснование теории и истории культуры / В.В. Сильвестров. – М. : Изд-во Всес. заочн. полит. ин-та, 1990. – 239 с.
11. Слостенин В.А. О современных подходах к подготовке учителей / В.А. Слостенин, Н.Г. Руденко // Педагог. – 1996. – № 1. – С. 25–34.
12. Сухомлинский В.А. Как любить детей. Избранные произведения : в 5 т. / В.А. Сухомлинский. – К. : КГПИ, 1980. – Т. 5. – 374 с.
13. Сухомлинский В.А. Павлышская средняя школа / В.А. Сухомлинский. – М. : Просвещение, 1979. – 393 с.
14. Таранущенко В.Н. О творческом потенциале гуманитарного знания [Електронний ресурс] / В.Н. Таранущенко // Філософія освіти. – 2009. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Niz/2009_10/Taranyshenco.html.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2012.

Зеленская Е.П. Некоторые философские предпосылки культурологической подготовки будущих работников правоохранительных органов в вузах МВД Украины

Философское знание занимает особое место в структуре культуры и образования. Оно способствует не только пониманию человеком-профессионалом необходимости владения фундаментальными культурологическими знаниями, но и помогает эффективно использовать их в профессионально-трудовой, социально-политической и духовной сферах.

Ключевые слова: культура, философия, образование, культуросоответствие, культурологическая подготовка, культурологический подход.

Zelenska O. Some philosophical premises of the culturological training of the future law enforcement officers at the higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

Philosophical knowledge occupies a particular place in the structure of culture and education. It favours not only the understanding of the necessity to have the fundamental culturological knowledge by a person-professional, but also helps to use it effectively in the professional, labour, social, political and spiritual spheres.

Key words: *culture, philosophy, education, culture conformity, culturological training, culturological approach.*